

ตากปลาก็ต้องตากทุกวันเหมือนกัน พวกไปหาข้าวต้องพักสองสามวันให้ได้ปลามาก ๆ ถึงจะไปอีกครั้ง”⁸¹

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำกับต่อความสามารถของการดำเนินกิจกรรมในการยังชีพและกิจกรรมในชีวิตของแต่ละครอบครัวในพื้นที่ ต่างเผชิญปัญหาเหมือนกันในเรื่องต่างๆ “ตอนนั้นข้าวเหนียวเหลือแค่สี่กระสอบแต่ข้าวเจ้ายังพอมีอยู่ ข้าวเหนียวพอกินกุ่มปี กว่าจะได้เกี่ยวข้าวอีก เลยปรึกษากับพ่อเห็นว่า สิวาลูกอดตายไหมพ่อ พี่เลยพาให้เจ้าไปหาข้าวนำหมู่ม้า (กับเพื่อนบ้านเขา) ให้เพื่อนหาฟืนหาน้องให้ ข้อยก็จะไปหาข้าวนำเสี้ยว บางทีก็จะไปหาค้าขายหางมือเบิ่งลูทางว่าที่ไหนเขาวามีข้าวหลาย เราไม่เคยผิตบ้านพาลเมือง บ่มีใครปล่อยให้ออดตายดอก”⁸² มากไปกว่านั้น เป็นเรื่องของกิจกรรมในชีวิตเป็นตัวสร้างให้เกิดความมั่นใจกับจิตสำนึกที่ถูกพลังธรรมชาติควบคุม ทำให้เห็นวาระบบธรรมชาติของพื้นที่วัฒนธรรมมีผลต่อวิถีคิดและจิตสำนึกของคนในการอยู่อาศัยร่วมกันเพื่อเอาตัวรอดร่วมกันในพื้นที่

ความสามารถที่เกิดขึ้นแก่คนในพื้นที่ได้ความหมาย ไม่ใช่แค่การประกันการยังชีพอย่างเดียว(ในเรื่องเฉพาะวัตถุ) แต่ให้ความสำคัญเรื่องจิตใจด้วย ได้จัดตั้งจัดตั้งองค์กรขึ้นมาในระบบสังคมจากสภาพของพื้นที่ในระบบท่ามาหากินโดยเห็นได้จาก

❖ การจัดการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้แสดงออกมาในกิจกรรมที่พวกเขาไม่สามารถเอาชนะต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่ได้ เช่นในเหตุการณ์การทำนบกั้นห้วยป่าโพงในอดีต สมัยพ่อของผู้ใหญ่จิ้นแห่งบ้านสะทอนได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “สมัยพ่อผมเกณฑ์เหมิดบ้านเลาะนี้ เอ็ดฝ่ายอัดกันน้ำยัง น้ำมาท่วมหัวปีโพด มาเอ็ด 10-20 มื้อนี้แล้ว มานอนห่อข้าวห่อน้ำมาเอ็ดฝ่ายกันน้ำยัง สมัยนั้นน้ำท่วมหลายมันมาท่วมกล่าหัวปีโพ่ ต้นห้วยป่าโพงกั้นบให้น้ำยังเข้า มากันฮอดพันเลยพู้แล้ว ให้ผู้ใหญ่บ้านเว้าเพ้นบ่ขัดบ่เขิน ขอเอือนละ 3 หลา 4 หลา ปีมันน้อยกะทานได้ปีมันหลายกะทานบ่ได้เอาดินคันดินซื้อ ๆ แล้วมันแก่นมันแน่นเอง เขามาซอยมาเอ็ดฝ่ายมันเว้ากันง่าย”⁸³ ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่พรมมา นามสง่าแห่งบ้านขาวที่กล่าวถึงประสบการณ์ครั้งนั้นว่า “เกณฑ์ไปเอ็ดห้วยป่าโพง สมัยแต่กัมันบ่มีอันนั้น ผู้ใหญ่บ้านกำนัน แลหว่า น้ำยังไหลมาท่วมเอ็ดคูห้วยป่าโพงไปหาบ้านสะทอนไปบ้านทรายมูล มันบ่มีเครื่องทุ่นแรงได้บักจก บึงก็เสียมให้เอาผู้จักหลากะไปเอ็ด มีแต่บ้านขาวบ้านสะทอนไปเอ็ดพอพัน ได้ไปเอ็ดพ้อมน้ำยังมันมาท่วม ตั้งแต่เอ็ดนี้แล้วไคกว่าแต่กัคนมันต้องคนมันต้องซอยกันให้อยู่ได้ นายมันบ่มี แต่ก็มีแต่เฮา นี้แล้วซอยกันเอง ออกความคิดว่าชิบันฮันอยู่ฮัน จังว่ามันได้อีบออกอีก แต่กัของคณบ้นมันได้เอ็ดชันขึ้นชื่อ ดินบ่วางดินบ่ใหญ่ ไปบ้านทรายมูลมันลิมิทางไปหยั่งมันอยู่ในกลางเกาะเอ็ดถนนนี้แล้วจึงสิได้ไป คนเอ็ดกันน้ำนี้แล้วเลยเป็นถนนเข้าไปเลย แต่กัมันกะเป็นถนนดินซื้อ ๆ แต่กัชาวบ้านหมูเฮาเอ็ดกันเองนายเข้าสิบหัวชา”⁸⁴ และจำเป็นที่ต้องระดมเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคว่า “ห้วยป่าโพงไหลมาจากเมืองเสลพู้แล้ว บ่ให้น้ำมันไหลมา ไปเอ็ดกันหลาย พ่อใหญ่ได้ไปเทือหนึ่ง เพ้นมาเอิ้นมาซอยแสงซอยหยั่ง พวกไทบ้านนำกันมาเอิ้น มีไทบ้านโนนแพง สะทอน โนนยาง บ้านขาว มีแม่ญิงเพ้นไปเอ็ดกับข้าวส่งเพ้นไปชุกบ้าน”⁸⁵

❖ ในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำปู่ได้แสดงออกมาว่า“มีการช่วยเหลือกันในการช่วยกันทำถนนหนทางในหมู่บ้าน ให้มันเป็นระเบียบ คือว่าให้พวกหนามไหนดันอยู่เป็นรั้วอ้อมบ้านอ้อมสวนไว้ ทางในบ้านแต่ก่อนมันก็เป็นทรายต้องคอยถางหญ้าถางหนามออก พวกผู้เฒ่าเขาจะคุยกันก่อนอยู่วัด แล้วเขาก็บอกวันที่จะทำก็ต้องไปช่วยกัน”

86

ภาพที่9 ระบบธรรมชาติกับความสัมพันธ์ในกิจกรรมของคนในพื้นที่บ้านขาว

สภาพเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมชาติในการปรับตัวของคนในพื้นที่ที่ต้องให้ความช่วยเหลือกันในชีวิตประจำวันซึ่งไม่สามารถปฏิเสธกันได้ เป็นสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดร่วมกันของตนเองและกลุ่มเป็นหลัก พฤติกรรมที่แสดงออกมาในการปรับตัวในระบบธรรมชาติ คือ กิจกรรมที่มีความเป็นเฉพาะของพื้นที่ต่อกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างสังคมกับธรรมชาติ กลายเป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมาในช่องทางของแรงงานที่เป็นอิสระที่ใช้ไปกับผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในการประกันการยังชีพของตนเอง คือการปลูกข้าว การจับปลาและการปลูกพืชอื่นๆ ที่จำเป็นดังสะท้อนออกมาจากความทรงจำในจิตสำนึกว่า

❖ มีการใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับการปลูกพืชเพื่อการบริโภคประจำวันภายในครัวเรือนของคนบ้านขาวดังเห็นได้จากการบรรยายในอดีตว่า “แถวโนนสวรรค์ แถวคนออกไปอยู่แต่ก็มีบ้านคนเป็นสวนปลูกผักบัว ผักกาด ผักเหียม พวกหอม ปลูกต้นยา ปลูกมอน โดยมากปลูกเป็นประจำเป็นกิจวัตร มั่นงาม”⁸⁷ ในพื้นที่ที่เรียกว่าโนนสวรรค์คนที่ตั้งถิ่นฐานอธิบายว่า “แถวหมู่บ้าน แต่ก็(ในอดีต)คนบ้านเขาใช้ปลูกผักบัว(หัวหอม) บักเหียม ปลูกมอน”⁸⁸ และใช้เพื่อ

“แต่ก็ให้หมู่บ้าน(บริเวณช่งดอนปู่ตา) เพ็นไว้ปลูกมอน ปลูกผัก”⁸⁹ ในขณะเดียวกันพื้นที่ทำมาหากินส่วนหนึ่งสำหรับใช้ในการเลี้ยงไหม เพื่อใช้ในการทอผ้าเห็นได้จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ละออ สาระพลว่า “แต่ก่อนทอผ้าไหมหลายตอนนี่ไม่ทำเพราะว่ามันเลี้ยงยาก ไม่มีที่เลี้ยงมอนเลี้ยงไหม แต่ก่อนต้นมอนเยอะ”⁹⁰ จากสภาพดังกล่าวกลายเป็นความจำเป็นสำหรับระเบียบการในชีวิตของสังคมและการจัดการไม่ให้องค์กรในสังคมของตนเองสูญสลายไป

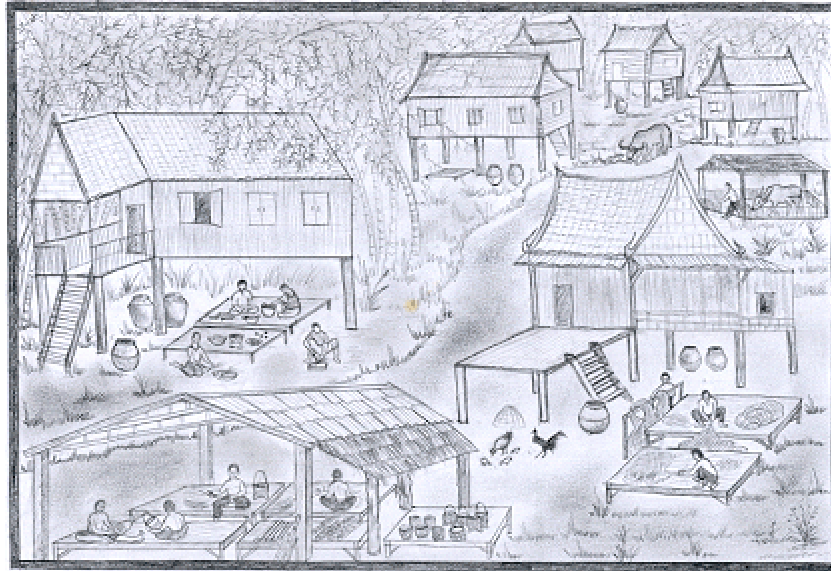
❖ วัฒนธรรมการผลิตในพื้นที่พระธาตุคำบุ้งเกิดจากเครื่องมือการผลิตในช่วงประมาณ 100-50 ปีลงมา จะเป็นเครื่องมือที่ใหญ่โตเช่นสะดุ้ง ขววด ซึ่งจับปลาคราวละมากๆ เพราะความหมายของการจับปลาไม่ใช่แค่กินในครัวเรือน แต่จะเป็นการส่งออก เพื่อทำการแลกเปลี่ยน ดังนั้นจึงไปกำกับกิจกรรม และสร้างวิถีคิดใหม่ๆ คือเมื่อจับปลาได้มากและต้องการประกันว่าตนเองจะมีปลาไว้แลกข้าว ทุกเวลาชาวบ้านจึงนิยมทำปลาร้าเก็บไว้ในโอ่ง นอกจากนั้นชาวบ้านยังจับปลากันมากขึ้น เพราะสามารถมีวิธีการจัดการที่ดีกับปลาโดยไม่ต้องรอให้น้ำท่วมแล้วรอจับ “มันก็มีอยู่แต่ก็บ่หลายเหมือนปลา เพราะปลาคนนิยมกินกันหลาย เขาว่ากินอะไรก็ไม่เหมือนกินปลา แต่นอกจากปลาก็ได้ไปเก็บผักกระโดน ไปหาหน่อไม้ที่ยอดชี่ ไปหาเห็ดอยู่ดง ไปเอาครั้งอยู่หา เขาพวกนี้มาเตรียมไว้ พอปลาหลายพอกก็หาบไปนำกันเป็นของฝากของต้อนรับ”⁹¹ “มีหน่อไม้ ปิ่นนั้นเอาหน่อไม้ส้ม ไปให้แม่อ่อน บ้านคำฮี เพ็นมักหลายว่าหน่อไม้ส้มบ้านกลอยแซบหลาย ปลาที่แซบ แล้วเพ็นก็ให้ข้าวมาเต็มหาบ หน่อไม้ไปเอามาแต่ยอดชี่ มีหลายได้มาเป็นตระกร้า”⁹²

จากมุมมองนี้เราเห็นว่าระบบพื้นที่ทำกิน ได้ก่อให้เกิดการปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ให้มีความสามารถทางกิจกรรมเศรษฐกิจ ผ่านวัฒนธรรม กลายเป็นเครื่องมือในการจัดการให้ความสามารถของผีตัวเดียวกันให้ลุล่วงไปได้ ท่ามกลางสภาพเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติ ได้เรียนรู้ต่อระบบธรรมชาติในการประกันการดำเนินกิจกรรมของชีวิตและการยังชีพของตนเอง ดังที่เกิดขึ้นในบ้านขาวว่า “คนในช่งแต่ละช่งเข้าเจ้าเฮ็ดเวียกเฮ็ดงาน(ทำงาน) ข้าเจ้าจะรวมกลุ่มรวมหมู่พวก(เขาจะรวมกันเป็นกลุ่ม) มาเฮ็ดเวียกนำกัน(มาทำงานร่วมกัน) เอาเวียกของไผ่ของมันเอามาเฮ็ด (เอางานใครงานคนนั้นมาทำ) นั้งเป็นหมู่(กลุ่ม)ก็ คุยกัน เฮ็ดไปนำ(ทำไปด้วย) มีกอไผ่อยู่กอหนึ่งอยู่เอียน(บ้าน)พอใหญ่วันนา พอใหญ่หนู เอียนเพ็นอยู่นั้นมีกกอไผ่ฮ่มเย็น เอียน(บ้าน)หลังนั้นก็ออกมา เอียน(บ้าน)นี้ก็ออกไป โฮมกันเฮ็ดเวียก(รวมกันทำงาน) มับมีแนวอื่นดอก ผู้ล่างคนกะसानแห(บางคนसानแห) ผู้ล่างคนก็เหลาไม้สานกระต่า(บางคนเหลาไม้สานตะกร้า)”⁹³

และเช่นเดียวกันที่พระธาตุดอนคำบุ้งสมัยต้องช่วยกันหลาย ต้องออกเหงื่อเพื่อแรงช่วยกัน อยู่ผู้เดียวไม่ได้ ทั้งกันก็ไม่ได้ พี่น้องกันทั้งนั้น พวกกันอยู่เฉยก็ไม่ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ต้องออกหัวคิดหลาย คนหนุ่มต้องออกแรงมันเลยเป็นบ้านเป็นเมืองมาได้”⁹⁴ ซึ่งในช่วงนั้นก็จะเป็นการรวมกลุ่มของคนในสังคมบ้านดอนกลอยเพื่อต่อสู้ในการบุกเบิกธรรมชาติ เพื่อสร้างบ้านแปลงเมืองของตน และเอาตัวรอดร่วมกันของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการกระชับความเป็นไทเฮา อีก

ชั้น ซึ่งต่อเนื่องจากการที่เป็นญาติพี่น้องกัน นั่นคือชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และได้ช่วยเหลือกันมา ในขณะที่เครื่องมือที่ช่วยให้กิจการต่างๆ ในชีวิตประจำวันและการยังชีพนั้นลุล่วงไป

ภาพที่10.การใช้แรงงานร่วมกันในชีวิตประจำวันของช่ง

ได้ผ่านการกระจายและการบริโภคผลผลิตที่เกิดขึ้น โดยเป็นองค์ประกอบของการกำกับทางสังคมภายใต้ระบบวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่

วัฒนธรรมของคนบ้านขาวและพระธาตุคำบูเกิดขึ้นมาจากความสามารถของกิจกรรมต่อการปรับตัวของคนในพื้นที่ ให้เข้ากับระบบธรรมชาติที่ไร้จัดตั้งโดยมีความเป็นพิเศษอยู่ในกิจกรรมของกลุ่มคนในพื้นที่ตั้งแต่การขับเคลื่อน เส้นทางชีวิต และการผลิตซ้ำของตนเองขึ้นมา ทุกอย่างเป็นความหมายที่เกิดขึ้นมาจากการสร้างโดยกลุ่มคนในพื้นที่ตั้งแต่อาหาร การกิน บ้านเรือน การใช้ทรัพยากร เครื่องมือการผลิต การจัดองค์กรในสังคม และอื่นๆ กลายเป็นระบบที่รวมตัวกันในโครงสร้างที่เป็นหนึ่งเดียวกัน **วัฒนธรรมกลายเป็นประวัติศาสตร์** ในความสามารถของกิจกรรมมนุษย์ เนื่องจากเหตุผลของการประกันการยังชีพและกิจกรรมในชีวิตและการประกันต่อการปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ **สู่เงื่อนไขของพื้นที่ทำกินและสภาพแวดล้อมทางสังคม** ดังนั้นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น เป็นเครื่องมือของกิจกรรมของคนในพื้นที่ให้คนสามารถปรับตัวได้จากระบบธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้พื้นที่ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำชี(หลง)ได้สร้างยุทธศาสตร์ของการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดที่ว่า“หาอยู่หากินนำกันช่วยเหลือกันไป”⁹⁵ เป็นตรรกะของการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันในสภาพที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักที่ผ่านมาจากคนทั้ง2พื้นที่ การเอาตัวรอดในอดีตให้ความหมายที่ว่าพึ่งพาแรงงานในการได้มา ทรัพยากรในพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนเพื่อการประกันการบริโภค ซึ่งพื้นฐานของการทำมาหากินมุ่งไปสู่การแลกเปลี่ยนกันตาม

ฤดูกาล จากการขาดแคลนทรัพยากรในพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่ง ตามพื้นฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของการเอาตัวรอดในรูปแบบการหาข้าวของคนในพื้นที่วัฒนธรรมทั้ง 2 ทำให้เกิดการรวมตัวของชนแรงงานที่ไม่เป็นทางการขึ้นมาหมายถึง การใช้หรือหาวิธีการที่สร้างประสิทธิภาพในองค์กรกิจกรรมชีวิตที่ส่งไปในทิศทางของการประกันการอยู่รอด ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวของคนในพื้นที่โดยอิทธิพลของพลวัตรชาติ **คือการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการดำเนินในกิจกรรมชีวิต และการยังชีพโดยเป็นการปรับตัวบนเส้นทางของผีตัวเดียวกับไทเฮา ที่ได้สร้างระบบสังคมวัฒนธรรมขึ้น บนเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกในพื้นที่ที่ท่ามาหินในลุ่มน้ำชีหลง**

❖ ดังเห็นได้จากการใช้แรงงานร่วมกันในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้ให้ความหมายการช่วยเหลือในพื้นที่ มากกว่าการทำงานร่วมกันในการแบ่งทรัพยากรร่วมกันและเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่อาจมีการจัดกิจกรรมนโยบายภายในร่วมกันในพื้นที่แต่ต่างคนต่างทำ เช่นผลผลิตเป็นของกันคนนั้น ซึ่งไม่สามารถรับเข้าไปเป็นส่วนกลางได้ หรือหากเป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถทำได้โดยตนเองจำเป็นต้องอาศัยแรงงานในครัวเรือนของตนเองได้ ผีตัวเดียวกันหรืออาศัยเครือข่ายทางสังคมของตนเอง เช่นการเอาเพียก หรือ การสาปลา ถือเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการรวมแรงงานไม่สามารถใช้แรงงานในครัวเรือนได้ ดังนั้นคนในพื้นที่ได้ให้ความหมายของกิจกรรมนี้ว่า **"พวกสาปลาต้องเอ็ดทำงานแข็ง"**⁹⁶

❖ หรือการช่วยเหลือกันในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุให้ความหมายเป็นค่านิยมของการช่วยเหลือกันที่ไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์ของส่วนรวม แต่เป็นการช่วยเหลือที่คนๆหนึ่งในพื้นที่ไม่สามารถทำงานโดยตนเองได้ จึงเรียกร้องการร่วมมือในการบรรลุกิจกรรมของตนเองว่า "ที่จำได้ ตอนนั้นอยู่ป1 อายุเก้าปี พ่อใหญ่สังกา(ตอนนั้นกลับมาอยู่บ้านโนนหันเพื่อให้ใกล้ส่งป่นส่งแจ่วกับลูก) พ่อทิดคำ บ้านนอก ,หลวงอาต บ้านใหญ่ ซึ่งเป็นพวกผู้เฒ่าเสี้ยวที่สนิทกันพากันไปโค่นต้นยางใหญ่ซุดเรือที่กลางดงมัน เรือใหญ่หลาย หนาฝ่ามือหนึ่งท้องลึกท่วมหัวเลย ตอนนั้น(เมตรกว่า) กว้างหกศอก พอซุดเสร็จต้องให้คนทั้งหมู่บ้านไปช่วยกันลากเรือจากป่ามาลงน้ำ คนไปหลายทั้งผู้หญิงผู้ชาย ผู้ใหญ่เด็กน้อย พวกผู้เฒ่าทั้งสามก็ให้เด็กไปเอาไก่อมาต้มให้คนที่มาช่วยกิน หมดโกสับกว่าตัว ไปลากตั้งแต่เช้า เกือบเย็นจึงถึงน้ำ พ่อแค้นก็ได้ไปช่วย เพราะว่าการมีเรือใหญ่นั้นจะทำให้การขนข้าวจากนาทามรวดเร็วขึ้น เพราะเรือใหญ่ลำเดียวสามารถขนข้าวครั้งเดียว ได้เท่ากับเรือธรรมดา 10ลำ ขนข้าวไปกลับลำละ 2-3รอบ ทำให้คนในหมู่บ้านเต็มใจช่วยลากมา แม้ต้องเสียค่าบรรทุกให้ผู้เฒ่าทั้งสามในอัตราเที่ยวละสองหมื่น คือหัวหมื่นท้ายหมื่น แต่ก็คุ้มกว่าการเลี้ยงคน ในการลงแขกขนข้าวอยู่ดี ซึ่งการมีเรือใหญ่นี้ทำให้ชาวบ้านสบายมากขึ้น แต่เรือซุดนั้นก็อยู่ได้ไม่กี่ปี เนื่องจากเมื่อหมดหนานแล้วเรือจะถูกผู้เฒ่าทั้งสามล่มเรือเพื่อให้ปลาอยู่ แล้วทิ้งไว้ระยะหนึ่งเอาตาข่ายหรือใบไม้ไปคลุมเรือให้หนาแน่นแล้วลากขึ้นบกซึ่งปลาที่ได้พอกินกันทั้งหมู่บ้านซึ่งจะได้มากน้อยตามการออกแรงช่วยงานผู้เฒ่าทั้งสาม"⁹⁷

ดังนั้นความหมายของการปรับตัว เป็นเรื่องที่ไม่ใช้สัญลักษณ์ความเท่าเทียมกัน ที่แสดงออกมาในพื้นที่ระหว่างปัจเจกและผีตัวเดียวกันหรือไทเฮา แต่เป็นความสำเร็จและคล่องตัวต่อการปรับตัวในพื้นที่ทำกินเป็นสำคัญ เทคโนโลยีของการรับรู้ข้อมูลสร้างขึ้นมาเพื่อปรับตัวเองเข้าสู่สภาพพื้นที่ทำกินของผีตัวเดียวกันหรือไทเฮา มีวิธีการให้หลักประกันแก่คนในพื้นที่ทั้ง2อยู่รอดได้ เป็นการเรียนรู้การทำงานร่วมกันร่วมกันต่อการดำรงชีวิตมาใช้แก่กลุ่มหรือชนของตนเอง และนำเอาผลผลิตเหล่านี้มาบริโภคกันระหว่างครอบครัว ในขณะเดียวกันในช่วงที่เผชิญกับพลังธรรมชาติที่ไร้จัดตั้งได้สร้างอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของตนเองนั้นเป็นการสร้างการแลกเปลี่ยนกันระหว่างตัวแทนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น “บักหอยกับข้าว” “แตงกวาแลกกับข้าว” หรือ “ปลาร้าแลกกับข้าว” เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ตนเองจำเป็น โดย **หลักเหลียงค่าใช้จ่ายในรูปเงินตราและการให้มูลค่าในการแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของระบบตลาด** กลับเน้นเรื่องของการกระจายใหม่(ให้)ทรัพยากรผ่านเครือข่ายทางสังคมแบบเสียว ช่งหรือเครือข่ายองค์กรในพื้นที่ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมาของการให้ความหมาย การถ่ายเทพริยการระหว่างกันภายในครอบครัว(ที่ไม่เป็นทางการ)บนพื้นฐานของการให้“คุณค่า”มากกว่า”มูลค่า” เป็นสิ่งที่สำคัญที่แก้ไขปัญหของความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในระหว่างพื้นที่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสืบมา

ภาพที่11การใช้แรงงานร่วมกันในการสาปลา

ยุทธศาสตร์ในการประกันชีวิตเพื่อการอยู่รอดของคนบ้านทุ่งในลุ่มน้ำชี(หลง) เกิดขึ้นเป็นกฎการพัฒนาทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นการเกิดขึ้นของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายที่ทำให้สังคมวัฒนธรรมในลุ่มน้ำชีสามารถพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องได้ แม้จะมีการปรับตัวอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อไปปฏิสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทำกิน

ตั้งแต่รูปแบบของการเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ในอดีต เป็นการให้หรือการช่วยเหลือฟรี หลังจากนั้น เปลี่ยนแปลงเป็นการกระจายใหม่ขึ้นมา หรือเกิดการถ่ายเททรัพยากรให้เกิดขึ้นมาระหว่าง LAN คือปรากฏการณ์เศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการได้เกิดขึ้นมาอย่างแพร่หลายมาก่อนปี พ.ศ.2525บนพื้นฐานโซนแรงงานการผลิตที่พึ่งพาธรรมชาติและอยู่นอกระบบตลาด ซึ่งอาศัยความเป็นเฉพาะพื้นที่ของตนเอง ขยับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการกับพื้นที่อื่น ๆ ตามเครือข่ายของตนเอง มีเป้าหมายเพื่อการประกันสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต จึงเป็นไปได้ที่ความยากลำบากที่เกิดขึ้นของคนในลุ่มน้ำชี(หลง)จะนำมาสู่การต่อรองมูลค่ากัน เพราะเป็นเรื่องของการซื้อขายความเป็นความตายเรื่องการอยู่รอดของคน ประเพณีการซื้อขายอาหารหรือข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นจึงไม่เกิดขึ้นในพื้นที่ (ถ้าจะเกิดขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมของคนนอกพื้นที่ และให้ความหมายในช่วงเวลาที่จำกัด) แต่เป็นแค่การแลกเปลี่ยนกันที่มาจากรากฐานของการกระจายทรัพยากรใหม่เป็นสำคัญมากกว่าการยืมยืมยืม เพราะทุกคนในพื้นที่ต่างเผชิญชะตากรรมเดียวกัน จึงมีความหมายว่าต้องสร้างกลไกขึ้นมาในการกำกับกิจกรรมการถ่ายเททรัพยากรให้เกิดความไหลลื่น และมีความสะดวกระหว่างกันและเป็นไปตามจังหวะชีวิตที่เคลื่อนไหวในพื้นที่ทางวัฒนธรรม ค่านิยมและจิตวิญญาณของการเคลื่อนย้ายทรัพยากร จำเป็นต้องมีความพร้อมทั้งภายในและภายนอกในการสนับสนุนการประกันการได้มาทรัพยากรเพื่อการบริโภคทั้งภายในและระหว่างพื้นที่

ยุคของการพึ่งพาตลาด(2525-ปัจจุบัน)

จิตสำนึกและความเข้าใจในพฤติกรรมของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านทุ่งให้ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ สามารถแบ่งประวัติศาสตร์การปรับตัวของตนเองว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ.2525นั้น เป็นการเริ่มต้นยุคของการลดความสำคัญของสายน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระบบตลาดมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ปัจจุบัน ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการไหลเวียนของกระแสเงินในลุ่มน้ำชีได้ส่งอิทธิพลโดยตรงแก่ทั้ง2พื้นที่คือ ลดการพึ่งพาของสายน้ำและท้องถิ่นมาเป็นการพึ่งพาแรงงานในระบบตลาดมากยิ่งขึ้น

การปรับตัวในระบบตลาด

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในวิถีชีวิตของตนเองเกิดขึ้นมาพร้อมกับวัฒนธรรมของตลาด สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ความจำเป็นที่ต้องใช้เงินตราในชีวิตประจำวันและเงินตรามีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีพ ครอบครัวจะมีความพยายามหาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่เอาไปขายได้เพื่อได้เงินตรามาซื้อสิ่งที่จำเป็นต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ความสำคัญของเงินตราเป็นตัวบ่งบอกความมั่นคงในชีวิตและการอยู่รอดของครอบครัว เพราะว่าเด็กต้องเข้าไปโรงเรียนในแต่ละวัน ระบบการผลิตมีความจำเป็นที่ต้องใช้เงินตราเป็นหลักในการแลกเปลี่ยนผลผลิตของตนเองในระบบตลาดหรือผลผลิตเข้าสู่ระบบตลาด การผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบตลาดหรือแลกเปลี่ยนนั้นมีผลโดยตรง ทำให้คนในพื้นที่ทั้ง2จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรเงินตรามากยิ่งขึ้น

ในเรื่องนี้ได้สะท้อนออกมาในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นมาในอดีตของการเข้าไปสู่วัฒนธรรมระบบตลาดว่า

❖ พื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้ให้ความหมายของบทบาทและความจำเป็นแก่การใช้เงินตราในชีวิตประจำวันออกมาว่า "เงินนี้มีความสำคัญมีบทบาทมันสำคัญแหละนะ แต่หลายอย่างถ้าว่าเขาบ่มีกะจิกเฮาสีแล่นไปใส มันกะต้องช้อยเหลือเจ้าของเองนำแห่น ถ้าเขาบ่มีเงินเฮากะไปหาหมู่ฝูงได้ ชั่นสมมุติว่าบ่มีเงินเฮากะบ่กล้าอยากออกจากบ้าน กะเฮากะต้องได้ใช้เงินกะรายจ่ายหลาย เฮาขาดเงินบ่ได้ดอกกะถ้าว่าเฮาขาดเงิน แบบว่าบ่มีเงินสิอยู่จั่งได้ กะอยู่บ่ได้แหล่ เอ็นกินคืออดีตมันบ่ได้ดอกกะ มันไผ่ไสมันกะต้องซื้อ แม่กะทั้ง ผงชูรส หมากพริก น้ำปรุงน้ำปลา ซื้อเม็ดชูอย่าง ชั่งมีเงินมันต้องซื้อได้ ชั่นว่าบ่มีเงินไปหาไผ่เขากะบ่ว่าฟี่ว่าน้องบ่มีเงินไป กะคิดว่าจั่งซื้อโลด สมัยก่อนเงินกะมีบทบาทอยู่กะ ถ้าเขามี 5 บาท เขาใช้แค่ 5 บาท เขากะซื้อเต้สมัยก่อน เฮากะกินคือกันกับสมัยก่อน(15ปีที่ผ่านมา) แต่ว่าเฮาจ่ายอยู่แต่ว่ามันบ่จ่ายหลายคือจั่งชื้อมือนี๊วานเกาะชื้อมือนี๊เงินมันมีบทบาทหลาย แต่อดีตเฮาขาดเงินเฮาบ่มีเงินกะเป็นชุกมือนี๊ขาดเงินไปใสกะบ่ได้คือ กันชั่นบ่มีเงินกะตายคือกันขาดเงินกะขาดบ่ได้เงินมีความสำคัญ กะตั้งแต่เฮาน้อยๆเฮาเกินขึ้นมากะว่าเงินโลดว่าเกาะไป กะช่วง 2 ปีนี้แหละที่ว่าเงินมีบทบาทหลากกะว่ารายจ่ายหลายมีบทบาทหลายกะแบบว่าเฮาซื้อของมาใช้หรือว่าเฮาซื้อของมาขายจั่งซื้อคือกัน รายจ่ายเฮากะหลายลูกมาจั่งซื้อกะต้องจางกะต้องเอาใส่ลูกจั่งซื้อกะต้องคิด มันกะสำคัญชั่นมีบาทหนึ่งสองบาทกะต้องเก็บไว้ได้"⁹⁸

ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาได้ชี้ให้เห็นว่า สำหรับคนที่มีอาชีพค้าขายการใช้เงินตราหรือหาเงินตราเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าเงินทำให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานและสร้างโอกาสในการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงโดยตรง เกิดขึ้นมาจากการปรับตัวที่ยากลำบากจากระบบธรรมชาติ ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรมีผลโดยตรงต่อการลดความอุดมสมบูรณ์ที่คนในพื้นที่ในอดีตได้เคยใช้มาว่า " การอยู่การกินกะได้อยู่ส่วนมากกะสืได้กินอยู่ นำเฮาเอ็ดเพราะว่าเฮาขายของ มันกะแตกต่างจากอดีตอยู่เพราะว่าการอยู่การกินตั้งแต่อดีตสมัยอยู่กับพ่อแม่ สืได้กินตั้งแต่ กุ้ง หอย ปู ปลา กะบ่ได้ซื้อปานได้มีตั้งแต่ไปหากินนำทุ่งนำท่า กะได้กิน แต่ว่าทุกมือนี๊การอยู่การกินอยากผืดเคือง เพราะว่าอียังกะหาอยู่หากินหยาก ถ้าบ่มีเงินซื้อกะสืบ่ได้กินเพราะว่าอยู่บ้านกะบ่ขอยมีอาหารเพราะว่าน้ำมันท่วมมันกะบกเหม็ดแล้วปลาน้ำกะพัดหนีเหม็ดอยู่บ้านแม่ น้ำปลากระเคยบ่มีแล้วคนกะหากินหลายมันกะเคยเหม็ดน้ำกะล้งคนไปหาปลา กะเอาระเบิดไประเบิด กะหลังคนกะใช้ยาเบี่ย ปลากระเคยบ่ขอยหยัง คนกะหากินหลายเพราะคนกะอืดอยากบ่รู้ว่าสืไปเอ็ดอียัง มันกะเป็นจิงสิมา 10 กว่าปีแล้ว"⁹⁹ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำชี เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีผลโดยตรงต่อความไม่มั่นคงในเรื่องอาหารภายในท้องถิ่นของตนเอง

นั่นเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นสำหรับคนในพื้นที่ต่อสถานการณ์ว่า ไม่สามารถใช้วิธีการปรับตัวแบบเก่าได้ในการเลี้ยงชีพกับตนเอง ความคิดที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระบบตลาด เป็นการสนับสนุนเส้นทางใหม่ให้เกิดขึ้น พร้อมกับลดความสำคัญการเลี้ยงชีพแบบ

ประเพณีเศรษฐกิจที่พึ่งพาระบบธรรมชาติและสายน้ำ เห็นได้จากคนที่ใช้แรงงานรับจ้างในพื้นที่ให้ความหมายต่อการรับจ้างประจำวันในการสร้างรายได้และบทบาท หน้าที่ของเงินตราแก่ชีวิตประจำวันว่า " ชู่มือนี้แหละว่าเงินมีบทบาทกะทั้งค่าไปโรงเรียนลูกชั้นบ่ได้เงินกะบ่ไป เงินนี้แหละว่ามีบทบาทกั๋วทุกคนอยู่ในบ้าน กะว่าตื่นขึ้นว่าแม่เอาเงินร่ำหน้ากะต้องไปซื้อแนวกินมาไว้แล้วตื่นขึ้นกะมีบทบาทเลย เงินมามีบทบาทกะตั้งแต่มีลูก ถ้าว่าตั้งแต่กั๋สมัยเป็นสาวกะว่าใช้เงินบ่เป็นเต้ เสือมัยแต่สาวโตะละ 30 บาท เงินมีความสำคัญกะตั้งแต่ได้ลูกผู้แรกเลย 15 ปี แต่ว่าแต่กั๋วซื้อเสื้อผ้ากะว่า 40-50 บาทแพงแล้ว แต่บัดมามีลูกกะว่า กะว่าย่านลูกบ่มีใส่เจ้าของสิเป็นจ้งได้กะอย่า แต่ว่าลูกกะต้องใส่ได้ดี แต่กั๋สมัยที่ว่ายังกั๋บ่ทันมีครอบครัวกะว่าเงินนี้บ่ได้มีบทบาทเลย กะว่าบ่ได้ใช้เงินเลย บัดมีลูกมากะจ้งมีบทบาท แต่กั๋กะว่าบ่จำเป็นบ่ได้ดิ้นรนปานี้กะบ่ได้ขอพ่อขอแม่เลย ไปรับจ้างกะหาใช้กะบ่ได้ขอ กะออกมารับจ้างกะตั้งแต่ออกจากโรงเรียนมา ป.5-6 กะไปรับจ้างเลย กะประมาณ 30 ปี ตอนแต่กั๋ช่วงแต่กั๋กะว่าบ่ทันได้คิดว่าเงินมีบทบาทเลย เงินนี้หาได้จุกะใส่แม่บ่ฮู้จักฝากฝังเป็น ทังว่าหัวโบราณพร้อมแต่กั๋แต่กั๋ฮู้จักฝากฝังไว้กะคือสิบอียดเงิน เงินนี้กะมีความสำคัญกับลูกกะตอนที่เขาไปเรียนหนังสือนี้แหละ ถ้าว่าบ่มีเงินกะไปบ่ได้ได้ไปเรียนหนังสือ แล้วการซื้อกินซื้ออยู่กะต้องใช้เงินคือว่าตื่นขึ้นมาบ่ทันได้ล้างหน้ากะต้องใช้ลดเงินต้องซื้อแนวกินแนวกิน 20 บาท 3 คนกะจ้งอ้ม ค่ำรถไปโรงเรียนอีก 20 บาท อยู่บ้านบ่มีอาหารกลางวัน มือหนึ่ง ผู้ละ 5 บาทไขปิ้งกะ 4 หน่วย 10 บาทกะแบ่งผู้ละ 2 หน่วยไปเรียนผู้ที่ว่าเรียนอยู่บ้าน"¹⁰⁰

เงินตราเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันเข้ามาหลายปีแล้วประมาณ15-20ปีที่ผ่านมามีในสายตาของครอบครัวที่รับจ้าง และมีภารกิจที่พึ่งพาแรงงานตนเองในระบบตลาดเป็นหลัก ประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมระบบตลาดในพื้นที่ ไม่สามารถบ่งบอกระยะเวลาที่แม่นยำได้ขึ้นอยู่กับเส้นทางท่ามาหากินและภารกิจของครอบครัวที่ตนเองมีอยู่ ครอบครัวพยายามสร้างแนวคิดและยุทธศาสตร์ของตนเองออกมาในการเข้าสู่แผนปฏิบัติการการใช้ทรัพยากรมากยิ่งขึ้น คนได้อยู่เพื่อตนเองเพื่อครอบครัวเป็นสำคัญในช่วง15ปีที่ผ่านมามีได้เกิดวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนการค้าขายขึ้นมาแทนที่วัฒนธรรมของการขอ การกระจาย การแลกเปลี่ยนที่เคยเป็นคุณค่าและความหมายของระเบียบการในท้องถิ่น จนกลายเป็นการสร้างระเบียบการใหม่ของท้องถิ่นขึ้นมาสำหรับคนในพื้นที่และนอกพื้นที่(ยกเว้นเครือข่ายหรือเครือข่ายของครอบครัวของตนเองที่ยังใช้ระเบียบการท้องถิ่นเก่าอยู่)

❖ ในขณะที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบูให้ความสำคัญในเรื่องของวัฒนธรรมระบบตลาดไม่แตกต่างกันมาก ตามจิตสำนึกและแนวคิดของตนเองซึ่งไม่สามารถกำหนดออกมาเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนของช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่ได้ชี้ให้เห็นว่า "เงินทองมีความจำเป็นถ้าบ่มีเอายังซื้อกิน แต่ว่าแต่กั๋มันกะบ่ปะนี้การกินการยังมันกะบ่แพงคือ ชู่มือนี้เป็นไก่เป็นหยังจ้งวีกะบ่ได้ซื้อ กะหากินได้ กะเปลี่ยนแปลงมาโนดแล้ว 14-15 ปีนี้แหละว่าเงินนี้มีค่า แต่ว่าเงินกะมีค่าอยู่แหละกะว่าแต่กั๋แม่ไปเฮ็ดถ่าน ชาว5บาท(25 บาท) แต่ว่าเดี๋ยวนี้อะ 350 แล้วแต่ถ่านไม้แกะกะนั้นแหละที่แม่ว่ามันสิบ่ยากปะได้กะว่าเดี๋ยวนี้อะหาง่ายกั๋วเก่า

แต่ว่ามันกะต้องได้ใช้หลายกั้วเก่าจำเป็นกั้ว ถ้าว่ามีเงินกะตายหละเนาะ ถ้าว่าหากินกะได้อยู่กะปลาเต้ แต่ถ้าวายามจำเป็นเดี่ยวยามเจ็บเป็นเอนอ่อน ถ้าว่าพ่อหรือว่าลูก ได้เจ็บท้องหรือว่าเป็นไส้ติ่งจั้งซี่ถึงมือหมอกะเป็นเงิน 4,000-5,000 แล้วเต้”¹⁰¹ กลายเป็นวิธีการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นมากับชีวิตของครอบครัวว่า ” ถ้ามีเงินกะต้องมีฐานะดีขึ้น ทุกมือนี่กะขาดเงินบ่ได้ ถ้าขาดเงินกะบ่ได้กินข้าว ตั้งแต่ก็มีพ่อกะบ่ลำบาก เพราะว่าพ่อเป็นคนไปหาเงินมาให้ครอบครัว แต่ว่าเดี๋ยวนีแม่กะต้องได้หาเองมันกะเลยลำบากกว่าเก่า ถ้าอันได้พอสิประหยัดได้พอกะสิประหยัด บ่ใช้จ่ายสรุ่ยสรุ่ย แม่กะคิดว่าเงินมีความสำคัญตั้งแต่แม่หาเงินเองจากอาชีพเย็บผ้า ประมาณ 22-23 ปีแล้ว”¹⁰² เราเห็นว่าระยะเวลาในช่วงประวัติศาสตร์ของการพัฒนาวัฒนธรรมตลาดมีความแตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้คำตอบเหมือนกันคือ ได้เกิดวัฒนธรรมการใช้เงินตราและให้ความหมายต่อการปรับตัวทางพฤติกรรมเศรษฐกิจของตนเองด้วย

แม้ว่าเกิดกระแสวัฒนธรรมระบบตลาดในพื้นที่ ไม่ได้หมายความว่าทุกคนให้ความหมายไปในทิศทางเดียวกัน ในเรื่องนี้ครอบครัวอื่นๆที่เคยมีจิตสำนึกของความมั่นคงแบบอดีตคิดเห็นว่า ” ถ้าได้ของในรูปเงินกับรูปสิ่งของ เช่น จั๋ว ข้าว ปลา อย่างได้สำคัญกว่ากัน พ่อกะว่าในรูปสิ่งของสิดีกว่า เพราะว่าเดี๋ยวนีจั๋วมันราคาแพงแล้วถ้าเฮาเลี้ยงไว้จัก 2-3 ปีกะได้ขายแล้วโตหนึ่งกะสิได้โตละ 20,000 กว่าบาท แล้วถ้าได้ในรูปเงินมันใช้คราวเดียวกะหมดบ่คือได้ในรูปสิ่งของจั่งอยู่กั้วยเฮาได้โดนแล้วยังขายได้ราคาดีต่อไปในภายภาคหน้าพ่อกะคิดจั่งสิมาเป็น 10 กว่าปีแล้ว”¹⁰³ ซึ่งได้รับการสนับสนุนแนวคิดแบบนี้เช่นเดียวกันว่า ” แม้ถ้าได้สิ่งของ เช่น เป็น วัว กับเงินอันใดสิดีกว่ากัน แม่กะว่าได้เป็นรูปสิ่งของที่เป็นวัวสิดีกว่า ถ้ามันออกแม่แม่แม่ลูกมันกะสิได้หลายเพิ่มขึ้น จังบ้านเฮากะเลี้ยงหลายมีอยู่ 8 ครอบครัวที่เลี้ยงกะมี พ่อใหญ่สังข์ แม่เนียน แม่เป พ่อพอง แม่ไหล พ่อใหญ่จันทร์ แม่เตี้ย เขากะว่าได้อยู่ เพราะว่าเลี้ยงวัวควายเฮากะบ่ได้ลงทุนมีตั้งแต่พาไปหากินหญ้าแล้วค่ากะพามันกับมาบ้านแล้วกะพอบ่ต้องลงทุนคือแนวอื่น เพ็นเลี้ยง 2-3 ปีเพ็นกะได้กำไรโตละหมื่น”¹⁰⁴

ค่านิยมที่เกิดขึ้นมาในพฤติกรรมเศรษฐกิจเช่นนี้ ยังให้ความหมายของวัฒนธรรมระบบตลาดที่มีความขัดแย้งกันในพื้นที่ โดยเห็นว่าการเข้าสู่สถาบันระบบตลาดอย่างมีความมั่นคงได้ น่าจะผ่านไปในรูปทุนทางธรรมชาติมากกว่า ประสบการณ์เกิดขึ้นมาในพื้นที่ต่างๆได้รับการยืนยันในเรื่องนี้ ดังนั้นมีบางครอบครัวเกิดความคิดเช่นนี้ในพื้นที่ที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมระบบตลาดได้ โดยเฉพาะการใช้พื้นฐานของวัฒนธรรมเศรษฐกิจแบบเก่าคือ การปลูกข้าวอย่างเดียว อย่างไรก็ตามแม้ว่าการคัดค้านในพฤติกรรมเศรษฐกิจแบบนี้ได้เกิดขึ้น สุดท้ายต้องการได้เงินตราที่มีความเสี่ยงที่ต่ำหรือเท่ากับศูนย์เป็นหลักมากกว่าการใช้เงินตราในการสร้างทุนและการจำหน่ายผลผลิตเหมือนกับครอบครัวอื่นๆ ได้ให้ความหมายประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความหมายอย่างเดี๋ยวยคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำชีในพื้นที่เข้าสู่จุดวิกฤติ ไม่สามารถสร้างทรัพยากรเหมือนเดิมในอดีตบีบบังคับให้คนในพื้นที่ต้องหาทรัพยากรในรูปแบบต่างๆมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงความคิดจากการพึ่งพาธรรมชาติมาสร้างทรัพยากรของตนเองให้เกิดขึ้น เห็นจากจิตสำนึกของการ

นางหนูพิน ชนะพันธ์ หนึ่งในหลายคนที่ให้การยืนยันว่าเงินมีความจำเป็นมากแม้ว่าทำ
นาหรือทอผ้าไหม

สร้างความปลอดภัยแก่ตนเองว่า” การอยู่การกินกะกินดีอยู่ดีอยู่ มันกะแตกต่างจากอยู่กับพ่อกับ
แม่อยู่สมัยตั้งแต่ก็กะบ่ได้ซื้อของกินมันกะหาได้น่าทุ้งนา มีหยังกะได้กิน มีปุ่กะกินปลุก มีปลา
กะกินปลา หาเก็บผักเก็บหญ้ามากิน แต่ทุกมือนี่มันสิได้ซื้อกินหลายกว่าหา เพราะว่าหากะบ่พอ
ครอบครัวแม่นอ พิลาวุฒิหนึ่งในครอบครัวที่ปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดแม้ว่าขาดแคลน
แรงงานวัยทำงาน

แล้วแล้งแล้วง่าย กะได้ไปซื้อข้าวสำเร็จเขาเห็ดมาตั้งแต่ตลาด กะมีบั้งไก่ ต้มไก่ เนื้อ ไปจิ้งสัน หละใส่ห่อข้าวไปโรงเรียนของลูกตั้งแต่สมัยแม่กะได้ห่อกับกับปลาแดกไปโรงเรียน สมัยแม่เพิ่นบ่ได้ซื้อมีปลาแดกเพิ่นกะห่อไปเลย แต่ทุกมือนี่เขากะบ่เอาได้ ถ้าเขาไปตลาดเขากะไปซื้อข้าว พัดกินอยู่ตลาดมันเปลี่ยนแปลงมันกะเจริญมาเป็น 10 กว่าปีแล้ว มันกะเจริญมา มีไฟฟ้ามาปี 2519 บาทนี้ปี 2521 น้ำกะมาท่วม แต่ว่าตอนนั้นแม่บ่ทันได้แต่งงานบ้านกะบ่ทันได้สร้าง แล้วแม่กะไปเลี้ยงวัว ควาย นำทุ่งนำท่า พอดอนกับกะเก็บฝิ่นมานำแต่เดี๋ยวนี๋กะบ่มีแล้วลูกเต๋ากะไปเอาบ่เป็นซ้ำ มีตั้งแต่เห็ดแก๊สไสดยามเขายากกะทอดไข่ ผัดกิน กับใช้ถ่านซื้อส่วนหุง ข้าวกะใช้หม้อไฟฟ้าโสด”¹⁰⁵

การเกิดขึ้นมาของวัฒนธรรมระบบตลาด ไม่เพียงให้คนในพื้นที่ใช้ความหมายของเงินตราในการติดต่อกันมากยิ่งขึ้น แต่ได้กลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกใช้ไปในทิศทางที่คุกคามในความมั่นคงของท้องถิ่นโดยตรง หมายถึงว่าการเอาทรัพยากรที่เคยบริโภคหรือแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มหรือชุมชนของตนเองมาเป็นการสร้างรายได้ อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคนที่มีอาชีพจับปลาและการเร่งการจับปลาเพื่อป้อนเข้าไปสู่ระบบตลาดมีผลโดยตรงต่อการทำให้ห่วงโซ่ชีวิตลดจำนวนลงและนำไปสู่การผลักดันชาวบ้านจำนวนหนึ่งออกนอกพื้นที่ เพราะทรัพยากรที่มีอยู่ไม่สามารถตอบสนองความเป็นอยู่ และการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ความเข้าใจพื้นที่ของตนเองของคนบ้านดอนกลอยได้ผ่านประสบการณ์ของช่วงชีวิตที่ยากลำบากเมื่อ 30-40 ปีที่ผ่านมา เมื่อปลาที่แม่น้ำชีได้ลดจำนวนลง ดังเห็นได้จากการอธิบายสาเหตุที่ปลาลดน้อยลงคือ “ขุดมีหลาย 15 วง แย่งกันขายปลาให้เจ๊กมันพายเหื่อมารับซื้อเลย ได้ราคาบ่ดีดอกฮั้นขายเพราะอยากได้เงิน”¹⁰⁶ ละ “ขุดลงแปนเบ็ดมีแต่คนจับ เพราะคิดว่าบ่มีไผเป็นเจ้าของปลาบ่มีผู้เลี้ยง มันเลยสูญเร็ว”¹⁰⁷

การเกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในพื้นที่มาจากการยึดครองของวัฒนธรรมตลาดที่ต้องการเงินขนาดใหญ่ ที่ไม่สามารถหาได้จากพื้นที่ เงินจำนวนนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต “พ่อวันพ่อเหลาไปเห็ดงานเมืองนอกกลับมา กะมาออกรถแล่นรับคนไปเมืองสบายกว่าเก่า”¹⁰⁸ “ลางคนไปบ่ทันพอโดนกะมีเงินมีค่ามาเห็ดบ้าน มาซื้อรถไถ ลางคนกะได้เงินมาค้าขาย”¹⁰⁹ มีประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่ไปก่อน เช่นพ่อวันพ่อเหลาเป็นตัวอย่างให้เกิดขบวนการแรงงานรุ่นต่อมา “กะเห็นคนไปก่อนเพิ่นมีเงินกะเลยอยากไป น้องเฮากะไปขับรถอยู่หนองแขม มีเงินหลายอยู่”¹¹⁰ ตรงกับความรู้สึกของคนที่เคยไปทำงานข้างนอกคือ “อยู่บ้านเฮาบ่ค่อยมีเงินใช้ ไปกรุงเทพมหานครสบายกว่าได้เงินหลายนำ กะเลยไปนำหมู”¹¹¹

กระบวนการส่งออกแรงงาน สามารถแก้ไขปัญหาทางการเงินของคนที่ไม่ได้จึงเกิดอพยพไปอย่างต่อเนื่อง “ตอนเป็นบ่าวกะไปนำเขา ไปขับตุ๊กตุ๊กอยู่กรุงเทพ ไปนำหมูได้เงินหลายกะส่งให้ลูกเมีย เขากะค้าขายอยู่บ้าน”¹¹²

กระบวนการแรงงานเริ่มอพยพไปนอกพื้นที่มากที่สุดเมื่อประมาณสามสิบถึงสี่สิบปีที่ผ่านมา “ไปหลายหว่างสี่สิบสิเข้าสามสิบกว่าปีมานี้ละ ลำบากหลายข้าวบ่พอกินน้ำท่วมเห็ดนาบ่ได้สิบกว่าปีติดกัน ไปหาข้าวกะลำบากหย่างไกลชนได้น้อย ต้องهامไปปง

ไปสู่ทางกว่าสิบอดบ้าน”¹¹³ และเพราะความยากลำบากของคนในพื้นที่ประสบปัญหาความยากไร้ในทรัพยากรที่เคยมีอยู่ เนื่องจากเกิดการจับปลาเพื่อขายทำให้เมื่อปลาหมดลงแก่ขวดก็พบว่าไม่สามารถผลิตซ้ำคนรุ่นต่อไปได้ วิฤตติการณ์นี้ทำให้วงแก่ขวดลดลงและส่งผ่านกันในกลุ่มเครือญาติของวงที่มีแรงงานเครือญาติเท่านั้นที่อยู่ได้ “ปลาน้อยตอนนั้นพ่อกะสิบสี่สิบห้าปีเหลือบักว วงที่หายไปเพราะว่าเขาเฒ่าตายเลยเขายังอยู่แจ่งพ่อใหญ่มอนเพราะว่าเลาบตาย เลายีนละกะมีพี่น้องลูกหลานไปแก่นำเลาอยู่”¹¹⁴ ผู้หญิงเริ่มเคลื่อนย้ายตนเองออกไปนอกพื้นที่ในฐานะที่เป็นผู้หญิงรุ่นแรกเมื่อประมาณ สิบปีที่ผ่านมา ที่ไปทำงานกรุงเทพ “อยู่บ้านเฮาบได้มันน้อดอยาก ตอนนั้นกะเป็นสาวอยู่ กะเลยไปเย็บผ้า ได้เงินกะส่งให้พ่อแม่อู่บ้านให้หาซื้อข้าวกินเพราะเพื่อนเฒ่าไปหาข้าวบิ๋ว”¹¹⁵

นอกจากนี้ในอดีตบ้านดอนกลอยยังมีการอพยพไปยังพื้นที่อื่นเช่น บ้านถาวร อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ “บ้านเฮามันน้อดอยากเฮ็ดนาบได้มีแต่หาปลาแลกข้าวกินเขาทนบได้เลยพากันไป”¹¹⁶ และจังหวัดเชียงราย “พ่อของแม่นี้ละไป เขามีนายทุนออกเงินให้ไปเฮ็ดไร่สงเขา ที่แรกกะสบายอยู่แต่ไป ๆ มา ๆ ดอกมันหลายกะเลยยาก ต้องใช้เงินจ้างคนเฮ็ดเอาได้เงินหลายกะบักคุม ลิกกลับมากะบได้ ที่ทางทางพี่กะขายเบ็ดแล้ว”¹¹⁷

นั่นคือความแตกต่างระหว่างกระบวนการแรงงานแบบแรกกับแบบที่สองที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ แต่มุ่งหาเงินเพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงชีวิตหรือไม่ก็ออกนอกพื้นที่ไปเลย “ที่ไปได้เมียทางอื่นกะมี อ้ายบิ๋ไปอยู่โคราชได้เมียรวยเลยสบาย มีที่ไร่ที่นาบต้องมาลำบากอยู่บ้านเฮา แต่ว่าบ้านเฮากะอยู่ได้อยู่แต่ต้องเฮ็ดงานสู้มื่อ อยู่พื้นที่บต้องกะได้”¹¹⁸

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมาทำให้เกิดคนจำนวนหนึ่งอพยพออกนอกพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงในเส้นทางชีวิตและการประกันการดำเนินกิจกรรมชีวิต ไม่สามารถพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเดียวได้ท่ามกลางวัฒนธรรมเงินตราทรัพยากรที่เอามาใช้อย่างเดียวเอามาแลกเปลี่ยนด้วย ไม่สามารถประกันรายได้ที่เป็นจริงได้ ความคิดและพฤติกรรมของคนให้ความสำคัญในการปรับตัวที่พึ่งพาเงินตรามากยิ่งขึ้นและเป็นหลักประกันที่มั่นคงต่อการคงอยู่ของครอบครัว เกิดคลื่นการอพยพครั้งแล้วครั้งเล่าตามความจำเป็นของแต่ละครอบครัว แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า คนที่อยู่แบบวิถีชีวิตแบบเดิมอยู่ไม่ได้หรือไม่อยู่ในพื้นที่เช่นกัน ก็ยังอยู่ในพื้นที่พร้อมกับปรับตัวเองในรูปต่างๆ โดยคนที่ไม่สามารถปรับตัวเองได้ก็ยังยึดอาชีพของตนเองที่เคยได้ขัดเกลามาแบบฉบับของท้องถิ่นประเพณีทางเศรษฐกิจ

ความสำคัญของสายน้ำและท้องนาได้ลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่ทั้งคนบ้านทุ่งและคนบ้านโคก เพราะว่าความคิดและจิตสำนึกเมื่อเข้าไปสู่ระบบตลาดมุ่งตอบสนองความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่มีอยู่ไปแลกเปลี่ยนเชิงมูลค่าที่เกิดขึ้นมากกว่าการคิดค้นหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น ตราบใดหากยังไม่เผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นมาก่อน ในขณะที่สภาพธรรมชาติที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำชี มีการเปลี่ยนแปลง

อย่างมากส่งผลต่อความไม่มั่นคงและทำให้คนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้ง 2 เผชิญชะตากรรมที่ยากจะแก้ไขได้กล่าวคือ ในอดีตแม้ว่าเกิดการกั้นผนังกำแพงภายหลังปี 2521 เกิดการปรับตัวครั้งแรกที่เผชิญน้ำท่วม แต่นั่นเป็นการเกิดขึ้นมาที่เกี่ยวข้องกับภัยธรรมชาติส่วนหนึ่งและการคาดหวังในผลผลิตที่เกิดขึ้นมาว่าปีหนึ่งได้และปีต่อไปอาจไม่ได้ผลผลิตทำให้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในความมั่นคงของการประกันพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่รุนแรงอย่างที่คิด เพราะสามารถปรับตัวได้คือมีข้าวกินปีหนึ่งอีกปีหนึ่งจับปลาคนในวัฒนธรรมลุ่มน้ำชี (หลง) ทั้ง 2 สามารถปรับตัวได้ระดับหนึ่ง ดังการยืนยันในจิตสำนึกที่แสดงออกมากว่า "วิกฤติในชีวิตจะมีอยู่แต่ว่าจะปะหลาดกะปะถึงกับลำบากอีกหรือยังกะพออยู่พอกินอยู่ ครั้นว่าน้ำท่วมกะพอได้กินอยู่ ครั้นถึงว่าถูกกะปะถูกว่ากะพออยู่ได้แต่ว่าบางปีกะได้ซื้ออยู่แต่ว่าปีนั้นปีที่ 21 ปีนั้นจึงยังมีหยังเลยน้ำท่วมไป เม็ดถั่วไปฮอดเม็ด

การอพยพแรงงานไปต่างประเทศเป็นวิธีการหารายได้ของคนหนุ่มสาว บ.ทรายมูล
(ภาพนส.สาธิตา ชุมชุม เย็นผ้าที่สวิสเซอร์แลนด์)

บางทีเยกะหาแล่นหาซื้อกิน บางทีเอกะไปหาเยี่ยมญาติพี่น้องกะคือว่าแต่ก็หละครับ กะบ่ถึงว่าลำบากสุดๆ ถ้าว่ายามแล้งมากะมาปลูกอันนั้นปลูกอันนี้ กะได้พอซื้อกิน"¹¹⁹ โดยความคิดในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเป็นดังนี้"ข่อย เอ็ดนามาตั้งแต่ออกมาอยู่เป็นครอบครัว 16-17 ปีแล้วหละกะได้เอ็ดจั่งซี่มาตลอด ข้าวนาปีมันสิบได้เอ็ดเต็มหละไปย เอ็ด 5 ปีกะสิได้อีหลีอยู่ดอกปีหนึ่ง ถ้าว่าน้ำบ่ท่วม สิเป็นมาตลอดจั่งซี่ ระยะเฮามาอยู่นี้หละ 17-18 ปีระยะนี้หละสิเป็นปีได้ปีเสีย แล้วกะเอ็ดกินอย่างเดียวบ่ได้เอ็ดขายตอนนี้ปีเอ็ดบ่ได้กะสิขายข้าวนาปรังข้าวจ้าวซื้อข้าวเหนียวกิน กะว่าขายข้าวซื้อข้าวกินกะแม่น ถ้าว่าบ่พอซื้อบ่พอแลกกะแนวอื่นมาซื้อมาแลกอีก

แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่คือ การกั้นผนังกันน้ำ โดยเฉพาะเขื่อนยางบ้านหนองหอยที่สร้างขึ้นในปี 2537 มีผลต่อการปรับตัวที่ยากลำบากของชาวบ้านกล่าวคือ ในฤดูน้ำหลากในอดีตก่อนกั้นเขื่อนนี้ที่ผ่านมามีพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาว และพระธาตุคำปู่จะเผชิญน้ำท่วมประมาณ 3-4 วันก็สามารถอยู่ได้ แต่หลังจากกั้นเขื่อนบ้านหนองหอยที่เกิดขึ้นมาของระบายน้ำสามารถทำงานได้แค่ 6 ชั่วโมงอีก 2 ชั่วโมงชำรุด ในขณะเดียวกันระบบการปล่อยน้ำ กรมชลประทานได้กักเก็บน้ำไว้ตลอดปี"แล้วมาปล่อยในช่วงฤดูน้ำหลากจากการกั้นน้ำของเขื่อน ถึงฤดูฝนน้ำมามันกะอั่งกันหลายแล้วกะมาเปิดออกเทือเดียวมันกะมาท่วมนาพ่อหมด เขื่อนที่ปล่อยออกมากะคือเขื่อนลำปาว เขื่อนอุบลรัตน์ เขากะปล่อยมา 3 ปีแล้วกะท่วมทุกปีเลย คั่นเฮ็ดจั่งขึ้นน้ำมันกะท่วมตลอดเพราะว่ามาปล่อยตั้งแต่ช่วงหน้าฝน หน้าอื่นบ่ได้ปล่อยจักเทือมันกะเลยท่วม"¹²¹

ทำให้เมื่อเกิดการปล่อยน้ำออกไปมีผลต่อการเอ่อของน้ำที่เกิดขึ้นจากลำน้ำยัง และน้ำที่เขื่อนปากมูลเช่นเดียวกันในฤดูน้ำหลาก ไม่สามารถปล่อยน้ำได้อย่างเต็มที่ให้น้ำโขงนั้นหนุนขึ้นมาส่งผลทำให้เกิดน้ำท่วมจาก 3 วันไปถึง 3 เดือนเกิดขึ้นมา และการขาดท่อระบายน้ำขนาดใหญ่จากการสร้างถนนไปกั้นน้ำ มีผลทำให้ลำน้ำยังเอ่อท่วมขึ้นมาหนุนด้วย คนในพื้นที่ทั้ง 2 ต้องเผชิญปัญหามากยิ่งขึ้นกล่าวคือ ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำปู่(บ้านสำโรง บ้านแจ้งน้อย บ้านท่าเยี่ยม บ้านกล้วย บ้านค้อใต้ บ้านค้อเหนือ บ้านดอนกลาง คำน้ำสร้าง)น้ำท่วมประมาณ 3 เดือนในขณะที่บ้านขาว(บ้านทรายมูล สะทอน หัน หนอง ขาว) ใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือนเช่นกัน ยกเว้นบ้านโนนยางที่อยู่บนดอนประมาณ 1 เดือนตามลำดับ ผลที่เกิดขึ้นน้ำท่วมได้สร้างความเสียหายอย่างมาก มีผลต่อการสร้างความมั่นคงต่อวิถีชีวิตของตนเองจากการเล่าของพ่อบัวผันว่า "ได้นากะเฮ็ดอยู่ครึ่งเฮ็ดอยู่ 20 ไร่ปลูกข้าวเม็ดกะส่วนมากปลูกข้าวมะลิ ข้าวเหนียวกะปลูกอยู่แต่ว่าบ่หลายปีนี้กะปลูกอยู่ 3 ไร่แล้วน้ำกะมาท่วมกะท่วมไปเม็ด 10 ไร่กะปลูกได้กะว่าปลูกข้าวเหนียวน้ำบ่ท่วมกะเหลืออยู่ 7 ไร่ปลูกข้าวเจ้าท่วมได้กะ 3 ปีแล้วปีกายเม็ดกะท่วมเม็ดกะขาดทุนกะลงทุนไป 20,000 กั๊วบาท ขาดทุนมา 2 ปีแล้วแต่ว่าปีนี้คือสิบได้ขาดทุนดอกกะว่ากะสิอยู่ได้นากะเฮ็ดมาแต่น้อยกะพ่อแม่สอนพ่อเพิ่นกะชื่อว่า ศรี เพิ่นกะตายตั้งแต่ผมอายุ น้อยๆตั้งแต่ผมได้ 7 ปีกว่าอย่างเฮายังไปนำท่งนำทักกะเห็นหมู่เขาเฮ็ดกะฮู้จักเขาเฮ็ดแบบได้กะเฮ็ดนากะเลยเฮ็ดเป็น ข้าวนี้ถ้าว่าน้ำบ่ท่วมกะได้ปีหนึ่ง 10,000-20,000 กะแล้งแต่ราคาบางเทือกกะ 40-50 บาทกะมีตอหมื่นข้าว กะลงทุน 10,000 กั๊วบาทซุ้มนี้นันลงทุนหลายแต่ว่าปีนี่ยังบ่ได้ขายๆกะสิขายข้าวเจ้ากะว่าสิขาย 2-3 ตันกะบ่ทันได้ขายกะว่ารอราคาอยู่ แต่ว่าเฮ็ดนากะได้จ้างอยู่กะจ้างเขาดำ มือละ 120 บาทต่อคน จ้างเกือบพอเดือน จ้างคนกะ 4-5 คน แต่ว่านาจานกะบ่ทันได้ลงเบ็ง"¹²² ความหมายของการบรรลู่การทำมาหากินในลุ่มน้ำชีปัจจุบันเป็นเรื่องที่ยากมาก ได้รับการยืนยันจากคนที่มื่ออาชีพเดียวกันว่าซึ่งให้ความหมายเหมือนกับคนอื่น ๆว่า" ตั้งแต่ก่อนพ่อกะเฮ็ดนาปรังอยู่แต่เดี๋ยวนี้นะเฮ็ดเพราะว่าอายุหลายแล้วเมื่อยเฮ็ดกะบ่พอสิได้มีตั้งแต่ขาดทุนกะเลยเขาเฮ็ดเฮ็ดกะบ่พอสิได้มีตั้งแต่ขาดทุนกะเลยเขาเฮ็ด นาปีพ่อกะเฮ็ดอยู่ เฮ็ดหมดทุกไร่แต่กะบ่ได้ข้าวหลายเพราะว่าน้ำท่วม หนึ่งส่วนกะสิเหลืออยู่ 2 ส่วนได้ข้าว

ประมาณ 400-500 หมื่น หมื่นละ 12 กิโลเป็น 6 ตัน พ่อกะจ่งข้าวจ้าวไว้ขายอยู่แต่ว่ากะบ่ทันได้ขาย เพราะว่าข้าวบ่มีราคาข้าวจ้าวได้ 3 ตัน แล้วพ่อกะลงทุน 40,000 บาททุกปีต่อการทำนา พ่อกะซื้อ ปุ๋ย ชีอน้ำมันเครื่อง แล้วกะจ้างคนมาซอยเกี่ยว ซอยสีข้าว ส่วนมองน้ำท่วมกะท่วมมาแล้ว 3 ปีได้กินข้าวจักเม็ดเสนาเหตุจากน้ำท่วมกะเกิดจากการกั้นน้ำของเขื่อน ถึงฤดูฝนน้ำมามันกะอั่งกันหลายแล้วกะมาเปิดออกเท่อเดียวมันกะมาท่วมนาพ่อหมด เขื่อนที่ปล่อยออกมากะคือเขื่อนลำปาว เขื่อนอุบลรัตน์ เขากะปล่อยมา 3 ปีแล้วกะท่วมทุกปีเลย คั้นเฮ็ดจ้งชีน้ำมันกะท่วมตลอดเพราะว่ามาปล่อย ตั้งแต่ช่วงหน้าฝน หน้าอื่นบ่ได้ปล่อยจักเท่อมันกะเลยท่วมอาชีพที่จุดที่น้ำท่วมอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบู(3ปีซ้อน)

ลำน้ำยังที่ไหลไปหนุนน้ำท่วมบ้านทรายมูลอย่างต่อเนื่อง(3ปี)

กะเลยท่อมอาชีพที่แยกคือเห็ดนา เพราะว่าลงทุนหลาย ชื่อปุ๋ย ชื่อน้ำมัน จ้างเกี่ยวข้าว จ้างดำนา จ้างสีข้าวแล้วข้าวกะบ่เป็นราคา กิโลละ 5 บาท บางคนน้ำกะท่วมฮอดบ่ได้กินข้าวจักเม็ดกะมี เขากะเลยต้องดิ้นรนไปเห็ดงานทางอื่น ส่วนมากกะไปเห็ดงานอยู่กรุงเทพฯ ถ้าราคาข้าวดี ชาวนากะคือสิบเดือนร่อนปานนี้กับน้ำท่วม พอกะคิดจั่งสิมา 5-6 ปีแล้วตั้งแต่ราคาข้าวมันต่ำ”
123

ปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน มีผลต่อการลดการพึ่งพาสายน้ำและ
ท้องนาโดยตรงในสภาพการณ์ปัจจุบัน นอกจากไม่สามารถสร้างความมั่นคงได้แล้วในฤดูกาล
การใช้เชื้อเพลิงในการสูบน้ำเข้าสู่พื้นที่นาปรังในช่วงฤดูร้อน

ผลิตในขณะเดียวกันในฤดูการผลิตข้าวนาปรัง ข้าวนาปรังที่สามารถสร้างรายได้นั้นในสถานการณ์ปัจจุบันไม่มีความมั่นคงได้แล้วในฤดูกาลผลิต เพราะขาดระบบการดึงลากน้ำและมีปัญหากรรมสิทธิจากการจัดการระบบน้ำมาใช้ในท้องถิ่นของตนเอง เช่นในกรณีอ่างปลาคุณ ถึงแม้ว่าเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถสนับสนุนน้ำใช้แก่นาปรังต่อพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวและท้องถิ่นอื่น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมา แต่ละชุมชนต่างอ้างสิทธิกันและกันมีผลทำให้ไม่สามารถเอาน้ำที่มีอยู่มาใช้ได้แม้ว่าเป็นอ่างน้ำสาธารณะ ดังนั้นการใช้น้ำในช่วงนาปรังนั้นจำเป็นต้องใช้เครื่องสูบน้ำขึ้นมาแทน แทนที่จะปล่อยจากท่อระบายที่ไม่ต้องจ่ายค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและการคาดหวังในการได้ผลผลิต ขึ้นอยู่กับราคาข้าวนาปรังที่สร้างความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นมา”หลังจากน้ำท่วมแล้วกะบ่ได้เห็ดยังกะไปหาเงินอยู่กรุงเทพฯกับแฟนเพิ่งขึ้นมาเห็ดนี้ละอย่างอื่นกะบ่ได้ปลูกปล่อยทิ้งเลย ปีกลายให้ผู้อื่นเช่าเห็ดกะเป็นพี่น้องนาอยู่ใกล้กันเพิ่นกะชื่อว่าพ่อใหญ่พอง เพิ่นกะเช่าเห็ดนาบั้งปีเดียวส่วนที่ได้มาคือข้าวกะแบ่งครึ่งกัน แม่นี้เป็นผู้ลงทุนข้าวปลูก ปุ๋ย บัดนี้ได้มาทอได้กะแบ่งครึ่งกันผู้เห็ดให้เพิ่นลงแต่แรงเฮาเป็นเงินพอแบ่งแล้วกะได้เงินผู้ละ 17,000 บาท ส่วนปีนี้จะเห็ดเองลงทุนจั่งรถไถแต่จั่งรถไถของเจ้าของจั่งแต่คนขับมือละ 100 บาทอียังจั่งเหม็ดเพราะว่าพ่อเพิ่นไปกรุงเทพฯถ้ามีมือได้กับมาแล้วว่างกะให้เพิ่นละไปไถให้แต่ค่าไถกะจั่งเห

มิดแล้ว 1,300 บาทจากนั้นกะมาจ้างรถไถใหญ่อีกอันนี้หมิด 4,000 บาท พอไถแล้วหมิดแล้วกะ
สูบน้ำใส่แม่กะคาคเอาเองรวมหมิดตั้งแต่แรกๆแต่บั้นแล้วเหลืออีก 2 ไร่ หมิด หมิ่นกว่าบาท
แล้ว ปัญหาการเห็ดนาบึงกะหนูกินนกกะกินข้าว ปุ้กะคือกิน ข้าวเฮาแล้วข้าวกะราคาบ่ดีลงทุน
หลายซื้อปุ๋ย น้ำมัน พอได้ขายข้าวกะได้ถึกมันกิโลกรัมละ 3 บาทหนึ่งมันกะได้ตั้งแต่ทุนกำไรกะ
บ่ได้สำเห็ดเล่นถ้าราคาดีกว่านี้สิด้อยู่ได้จักกิโลกรัมละ 8 บาทเท่าที่เบิ่งปัญหามันเป็นจั่งสิมาได้5-
6ปีแล้ว”¹²⁴

การปรับตัวแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่คือ ความพยายามทำนาปรังเพื่อขาย
เอาเงินไปซื้อข้าวมากินนั้นมีย่อจกัอย่างมา นอกจากต้นทุนการผลิตจะสูงแล้วที่สำคัญราคา
ข้าวนาปรังไม่มีทำที่ที่ขึ้นด้วย ผลที่เกิดขึ้นแรงงานจำนวนหนึ่งที่ต้องการความมั่นคงในอาชีพ
ของตนเองโดยเฉพาะการสร้างหลักประกันแก่ครอบครัว เริ่มอพยพออกนอกพื้นที่ทั้งในพื้นที่
บ้านขาวและพระธาตุคำบู่อย่างต่อเนื่อง สำหรับคนที่ไม่ต้องการความเสี่ยงในการลงทุนในการ
ผลิตข้าวนาปรังหรือมีทุนทรัพย์น้อย และคนที่ต้องการได้รายได้ในรูปเงินตราอย่างแน่นอนอาศัย
การขายแรงงานหรือใช้ ความสามารถของแรงงานตนเองและผลักต้นตนเองในการสร้าง
ทรัพยากรใหม่ที่ถาวรมากยิ่งขึ้นกลุ่ม ดังเช่นการให้ความหมายของคนในพื้นที่ทางวัฒน
ธรรมพระธาตุคำบู่ที่สนใจในเรื่องนี้ว่า”คนที่อพยพออกนอกพื้นที่สาเหตุกะเกิดจากความหยาก
จนบ่มีอยู่มีกินเพราะเห็ดนาปีได้นำกะท่วมข้าวกะบ่ได้กิน แล้วถ้ามาเห็ดข้าวนาบึงหวังสิแก้ไข
ความหยากจนกะบ่ได้ข้าวบ่เป็นราคาแห่งเห็ดแห่งขาดทุนแล้วนำบ้านเฮากะบ่มีโรงงานพอสิได้
เห็ดกะเลยต้องแก้ปัญหาไปหาทำงานหม่องอื่นที่แม่เห็นกะมี น้ำดา พอลา เพ็นไปตัดยางอยู่บัก
ใต้เพ็นกะไปได้ 3-4 ปีแล้ว เพ็นกะว่ารายได้ดีอยู่ปีหนึ่งหลักค่าใช้จ่ายออกเพ็นกะมีเงินเก็บอยู่
40,000-50,000 บาทที่เพ็นกับมาบ้าน แล้วกะเห็นแม่แดง ไปทำงานเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯเพ็นกะ
ไปได้ 2-3 ปีแล้วเพ็นกะว่ารายได้กะบ่ดีปานใดกะดีกว่าอยู่บ้านเฮาอยู่ เพราะอยู่บ้านบรู๊วสิเห็ดอ
หยัง ที่แม่เห็นไปขับรถแท็กซี่ กะมีพอพร พอบุญเพ็นกะไปขับรถอยู่กรุงเทพฯเพ็นกะไปๆมาๆ
เทื่อละ2-3 เดือนกะมาพักเพ็นกะว่าดีกว่าอยู่บ้านซื้อๆอยู่ แต่กะบ่ข่อยดีปานใดเพราะว่าถ่มมัน
หลายกะพอได้อยู่ได้กินซื้อๆ”¹²⁵

นั่นคือทางออกที่เกิดขึ้นในอดีตและดำเนินมาอย่างต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันที่ให้
ความสนใจต่อการบรรลุกิจกรรมของตนเองในระบบตลาดมากยิ่งขึ้น โดยมีพฤติกรรมและจิต
สำนึกที่แสดงออกมาคือ ” ส่วนมากกะสิไปทำงานต่างจังหวัด พอฮอดเวลามาเขากะมายามเวลา
เทศกาล งานต่างๆ ที่พอเห็นกะสิไปทำงานในกรุงเทพฯเป็นส่วนหลายกะไปหาเห็ดงานตาม
โรงงาน ไปจั่งสิละคนที่ในหมู่บ้านเฮาสเหตุที่ไปกะย่อนอยู่ย่านเอามันฮิดหยากหลายหากินบ่
กลุ่มปากแล้วแถวบ้านเฮากะบ่มีงานเห็ดหลังจากหมิดหนานาแล้วกะบรู๊วสิไปเห็ดอหยังกะต้อง
เลยไปหาทำงานหม่องใดที่มีงาน ส่วนมากเขากะลงกรุงเทพฯส่วนหลายได้คนอยู่บ้าน”¹²⁶ สิ่ง
ที่เลวร้ายบางครอบครัวเกิดความไม่มั่นใจในการใช้ชีวิตอยู่ในลุ่มน้ำชี ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเอง
คือการประกาศขายที่อยู่อาศัยของตนเองในราคาต่ำเพื่อต้องการสร้างปัจจัยในชีวิตมากกว่านี้
หรือการปล่อยให้พื้นที่ขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เดียวกันการใช้แรงงานใน